

Regina Maga-Jagielnicka

Publiczne przestrzenie miast odpowiedzią na kulturowe potrzeby człowieka

Civitas Hominibus : rocznik filozoficzno-społeczny 7, 115-123

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Regina Maga-Jagielnicka

Publiczne przestrzenie miast odpowiedzią na kulturowe potrzeby człowieka

W złożonej strukturze miasta wyróżniają się elementy kształtujące przestrzeń w wielu wymiarach. Rozpoznanie tzw. wymiaru kulturowego skłania do refleksji nad warunkami, jakie panują we współczesnych miastach, stanowiących środowisko mieszkalne ludzi o zróżnicowanych potrzebach, których wyrazem jest bogactwo zachowań przestrzennych. Zapewnienie komfortu przebywania w przestrzeni miasta poszczególnym osobom, a także umożliwienie współlistnienia wielu grupom społecznym to zadania, które w szczególny sposób dotyczą miejskich przestrzeni publicznych. Przestrzenie publiczne stanowią swoistą „ofertę kulturową” adresowaną do człowieka wraz z jego indywidualnymi i społecznymi potrzebami¹.

W procesie zaspokajania potrzeb istotne jest, w jaki sposób i na jakim poziomie mogą być one realizowane oraz czy spełnione są warunki umożliwiające ich zaspokojenie. Warunki przestrzenne sprzyjają bądź przeszkadzają w osiągnięciu satysfakcji z zaspokojenia potrzeb na pożądanym poziomie².

Poziom zaspokojenia potrzeb może osiągać różne pułapy. Można dążyć do osiągnięcia poziomu minimalnego z punktu widzenia aktualnych możliwości, ale także odważnie sięgać poziomów najwyższych, wymarzonych. Takie dążenia z pewnością sprzyjają rozwojowi. Bogactwo wartości oferowanych przy okazji kształtowania – wyjątkowej z uwagi na możliwości

¹ R. Maga-Jagielnicka, *Przestrzenie miejskie jako oferta kulturowa*, [w:] E. Bagiński (red.), *Planowanie przestrzenne. Zarys metod i technik badawczych*, Wrocław: Wydawnictwo Politechniki Wrocławskiej, 1994, s. 139–146.

² R. Maga-Jagielnicka, *Proces zaspokojenia potrzeb kulturowych w ujęciu systemowym*, [w:] E. Bagiński (red.), *Zarys metod i technik badawczych w planowaniu przestrzennym*, Wrocław: Wydawnictwo Politechniki Wrocławskiej, 1996, s. 95–100.

aranżacji – przestrzeni publicznej, którą stanowią place w mieście, ma szczególną wymowę i może być traktowane jako niebywała szansa w dążeniach do coraz wyższego poziomu zaspokajania wszystkich potrzeb człowieka. Świadczą o tym próby kształtowania nowych placów miejskich, powstających współcześnie na obszarach rozwijających się miast.

Przyjmując założenie, że potrzeby są realizowane na różnych poziomach, można ustalić listę potrzeb określaną jako **potrzeby kulturowe**, których zaspokajanie oznacza osiągnięcie poziomu określanego jako „kulturowy” – tzn. twórczy, umożliwiający pełny rozwój psychofizyczny człowieka, w odróżnieniu do poziomu określanego jako egzystencjalny (naturalny), tzn. tworzący, umożliwiający przygotowanie człowieka do rozwoju³. Wyniki badań z dziedziny psychologii potwierdzają słuszność tezy, która stwierdza, że możliwości rozwoju osobowości człowieka zależą od obiektywnych warunków, w jakich żyje, a nieustanny proces „wrastania w kulturę” pozwala człowiekowi osiągać coraz wyższy poziom rozwoju.

Przestrzenie publiczne, na przykład: ulice, place, otwarte tereny zieleni, strefy wejściowe do obiektów użyteczności publicznej, przyjmują formy przestrzenne wzbogacone o inne niż czysto techniczne – wynikające z programu użytkowego – wartości. Oprócz elementarnych wymogów bezpieczeństwa przestrzenie te spełniają m.in. rolę informacyjną, bowiem stanowią wyraźny przekaz na temat poziomu szeroko rozumianej kultury użytkowania przestrzeni. Estetyczny walor zastosowanych form przestrzennych jest nieustannie sprawdzany w zakresie zgodności z indywidualnymi i społecznymi oczekiwaniami. Dostępność przestrzeni publicznych jest gwarantem realizacji takiego poziomu rozwiązań przestrzennych, który odzwierciedla aspiracje w dziedzinie kultury. W szczególny sposób ten typ przestrzeni musi realizować postulat otwartości na wielokulturowość.

Miasta, przeobrażając swoją przestrzeń dostosowują przestrzenie publiczne do współczesnych potrzeb. Dynamicznie rozwijane systemy transportowe są przykładem równoległego działania na rzecz funkcjonalności i estetyki. Kompozycje z wykorzystaniem zieleni, oświetlenia, ekspozycji form plastycznych itp. dodają przestrzeni publicznej w obszarze usług transportowych wartości kulturowej. Ulice wielu miast uległy takim przeobrażeniom, że postrzega się je jako swoistą scenografię dla miejskiego ruchu: ekrany akustyczne, okazjonalne dekoracje, fantazyjne oświetlenie oraz bogata szata reklam i wielu pomocniczych informacji. Podobnie można spojrzeć na realizacje w innych typach przestrzeni publicznej. Istotnym przemianom ulegają place miejskie. Stopniowo odnajdują się w nowej roli „salonów miasta” lub zostają pochłonięte przez rozbudowaną sieć komunikacji. W każdej sytuacji pozostaje szczególne zobowiązanie do dawania świadectwa o kulturze. Place o historycznie ukształtowanych, a nie zmienianych formach, przyjmując nowe funkcje, mogą zatracić swój poprzedni poziom zaspokojenia potrzeb o charakterze kulturowym. W takich sytuacjach starannie trzeba wybierać w ofercie różnorodnych, możliwych wartości.

Przestrzeń, z jej poszczególnymi formami wypełniającymi strukturę miasta, można uznać za środek do zaspokajania potrzeb. Dzięki niemu mamy do czynienia z powstawa-

³ R. Maga-Jagielnicka, *Zaspokajanie potrzeb kulturowych jako implikacja w kształtowaniu przestrzeni miejskiej*, Wrocław: Instytut Historii Architektury, Sztuki i Techniki Politechniki Wrocławskiej, 1990 (praca doktorska).

niem wartości – to one są ostatecznym efektem obecności wykreowanych form przestrzeni. W procesie zaspokajania potrzeb wyróżnić można następujące elementy: **cele, potrzeby, środki, wartości**. Jednym z celów jest rozwój kultury, który w rozumieniu ewolucjonizmu kulturowego oznacza, że najistotniejsze dla rozwoju jest powstawanie nowych form odpowiadających współczesnym oczekiwaniom, ale ten proces nie musi odbywać się kosztem dawnych form, lecz przy ich współistnieniu. To właśnie dobór środków – form przestrzennych – spełnia podstawowe zadanie w zapewnieniu warunków rozwoju o charakterze kulturowym. Podwyższanie poziomu zaspokojenia wszystkich potrzeb człowieka daje impuls do rozwoju. Zaspokajanie potrzeb przebiega w wielu etapach, które występują w różnorodnych sekwencjach, wpływając wzajemnie na siebie. Zasadnicze etapy to:

- formułowanie celu,
- uświadamianie celu,
- generowanie systemu potrzeb,
- zaspokajanie potrzeb,
- tworzenie systemu środków,
- kształtowanie systemu wartości,
- osiągnięcie wartości.

W poszczególnych etapach procesu zaspokajania potrzeb ma miejsce swoisty „kontakt” pomiędzy elementami biorącymi udział w realizacji potrzeb. Dobór środków do zaspokojenia poszczególnych potrzeb to m.in. dobór odpowiedniej formy przestrzeni, która – jako istotny czynnik zewnętrzny w stosunku do człowieka – może wpływać na poziom satysfakcji z zaspokojenia potrzeb. Przestrzeń w istotny sposób ułatwia, bądź utrudnia, osiągnięcie takiego poziomu, który można uznać za gwarantujący uzyskanie wartości kulturowych. Rozważania o odpowiedzialności warunków przestrzennych za promowanie postaw sprzyjających rozwojowi kultury bądź stwarzających zagrożenia dla wartości kulturowych, skłaniają do sformułowania pytań:

- w jakim zakresie formy przestrzenne spełniają indywidualne i społeczne oczekiwania w zakresie poziomu zaspokojenia potrzeb kulturowych;
- czy miasto w swej ofercie przestrzennej zapewnia realizację wszystkich grup potrzeb na satysfakcjonującym poziomie;
- jakie formy przestrzenne w obszarze przestrzeni publicznych są sprzyjające, a jakie zakłócające proces zaspokajania potrzeb kulturowych?

Potrzeby kulturowe

Podstawowe potrzeby człowieka – zestawione według teorii A.H. Maslowa⁴ w hierarchiczny układ – mają charakter uniwersalny, świadczą o wspólnej wszystkim ludziom naturze, a ich zaspokajanie jest warunkiem pełnego zdrowia. Jako dobre i zdrowe społeczeństwo uznawał autor takie, które pozwala poszczególnym ludziom w pełni realizować najszczytniejsze cele, dzięki zaspokojeniu podstawowych potrzeb. Ceniona wciąż w psychologii humanistycznej

⁴ A.H. Maslow, *Teoria hierarchii potrzeb*, [w:] J. Reykowski (red.), *Problemy osobowości i motywacji w psychologii amerykańskiej*, Warszawa: PWN, 1964.

teoria hierarchii potrzeb określana jest jako holistyczno-dynamiczna, ponieważ w całościowy sposób ujmuje osobowość człowieka i charakteryzuje swoistą dynamikę ujawniania się zależności występujących pomiędzy wszystkimi elementami tworzącymi strukturę osobowości⁵. Hierarchie potrzeb podstawowych tworzą następujące grupy potrzeb:

- I. Potrzeby fizjologiczne.
- II. Potrzeby bezpieczeństwa.
- III. Potrzeby przynależności i miłości.
- IV. Potrzeby szacunku.
- V. Potrzeby samourzeczywistnienia.
- VI. Potrzeby wiedzy i rozumienia.
- VII. Potrzeby estetyczne.

Powyższe ustalenia przyjęto za podstawę do rozważań o potrzebach kulturowych, czyli takich, które reprezentują wszystkie grupy potrzeb podstawowych, a ich zaspokajanie wiąże się z osiągnięciem wyższego niż tylko egzystencjalny, poziomu realizacji. Poszczególne potrzeby, rozpoczynając od najniższych w hierarchii potrzeb fizjologicznych, aż do najwyższych usytuowanych potrzeb estetycznych, mogą być realizowane na różnych poziomach. Dbalność o przetrwanie poprzez powielanie znanych form, w celu zaspokojenia poszczególnych potrzeb, to poziom minimalny – egzystencjalny, naturalny. Wprowadzenie pojęcia **poziom kulturowy** zaspokajania potrzeb pozwala wydzielić takie środki, które zapewniają rozwój – kształtowanie coraz doskonalszych form sprzyjających ich zaspokajaniu. Lista grup potrzeb określonych jako potrzeby kulturowe przedstawia się następująco:

- I. Potrzeby doskonalenia obyczajów.
- II. Potrzeby komfortu fizycznego i psychicznego.
- III. Potrzeby osobowego wzrostu w rozwoju.
- IV. Potrzeby integracji społecznej.
- V. Potrzeby osobistego i społecznego uczestnictwa w kulturze.
- VI. Potrzeby informacji.
- VII. Potrzeby harmonii współistnienia środowiska naturalnego i kulturowego.

Uporządkowane hierarchicznie zestawienie kulturowych potrzeb człowieka stanowić będzie odniesienie do rozważań na temat przejawów wielokulturowości w przestrzeni miast. Przestrzenne warunki realizacji poszczególnych potrzeb są niezbędne nie tylko człowiekowi jako jednostce, ale także – a może nawet przede wszystkim – ludziom jako istotom społecznym. W szczególny sposób publiczne przestrzenie miejskie odpowiadają za szanse uzyskania wysokiego poziomu zaspokojenia potrzeb kulturowych, zgodnego z aspiracjami i hierarchią wartości odpowiadającymi społeczności miejskiej, którą tworzą i jednostki, i różnorodne zbiorowości ludzkie. Potrzeby zbiorowości nie są jednak prostą sumą potrzeb jednostkowych. Konieczne jest rozpatrywanie problemu, czy nie występuje kolizja z interesem zbiorowości, a także czy konieczne są nowe formy zaspokojenia potrzeb specyficznych dla danej zbiorowości. Aranżacje przestrzeni publicznych w miastach stanowią ekspozycję form, w ramach których toczy się proces zaspokajania kulturowych potrzeb ludzi. Dla poszczególnych grup potrzeb można określić wymagania, jakie stawiane są przestrzennym

⁵ A.H. Maslow, *Motywacja i osobowość*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2006.

warunkom do ich zaspokajania. Jakie są szanse na ukształtowanie się wielokulturowości w obszarze publicznych przestrzeni miast? Podstawową cechą przestrzeni publicznych jest jej otwartość w sensie społecznym i przestrzennym, a to oznacza zobowiązanie do takiego doboru form przestrzennych, aby dać świadectwo współistnienia różnorodnych przejawów kultury, co oznacza m.in. spełnianie postulatów wielokulturowości.

Dla poszczególnych grup potrzeb kulturowych przyjęto następujące istotne zalecenia dotyczące realizacji postulatów wielokulturowości w przestrzeni miejskiej.

- I. Potrzeba doskonalenia obyczajów
Wielokulturowość przejawia się w akceptacji zróżnicowanych zachowań przestrzennych. Wymagane jest zapewnienie warunków do kultywowania obyczajów charakterystycznych dla poszczególnych grup społecznych, a odpowiadających akceptowanym standardom.
- II. Potrzeba komfortu fizycznego i psychicznego
Wielokulturowość to zrozumienie, że odczucie komfortu przestrzennego różni, ale nie musi dzielić, segregować. Wymagana jest wrażliwość na odczucie dystansu i relacji otwartości i zamknięć w obszarach przestrzeni dostępnych publicznie.
- III. Potrzeba osobowego wzrostu w rozwoju
Wielokulturowość oznacza dostępność takich środków przestrzennych, które każdemu – bez kryteriów wyłączeniowych – dają możliwość wykorzystywania ich dla pełnego rozwoju, realizacji talentów. Wymagane są udogodnienia w niepełnosprawności.
- IV. Potrzeba integracji społecznej
Wielokulturowość to brak ograniczeń w przestrzennym komunikowaniu się wszystkich grup społecznych. Wymagana jest odpowiednia lokalizacja, ilość i jakość przestrzeni wspólnie użytkowanych.
- V. Potrzeba osobistego i społecznego uczestnictwa w kulturze
Wielokulturowość zobowiązuje do zapewnienia dostępności dóbr kultury poprzez bogatą ofertę przestrzeni prezentujących dorobek w dziedzinie kultury. Wymagana jest bogata oferta w zakresie terenów i obiektów przeznaczonych dla rozwoju aktywności twórczych.
- VI. Potrzeba informacji
Wielokulturowość realizuje się poprzez wymianę informacji bez ograniczeń przestrzennych. Wymagana jest czytelność oznaczeń i treści podlegających ocenie z punktu widzenia wartości.
- VII. Potrzeba harmonii współistnienia środowiska naturalnego i kulturowego
Wielokulturowość to zanik barier w upowszechnianiu stylów kształtowania przestrzeni jako połączenia architektury i krajobrazu, a także propagowanie rozwiązań o cechach regionalnych. Wymagane jest dostosowywanie form przestrzeni do uwarunkowań przyrodniczych i kulturowych.

W procesie zaspokajania potrzeb liczy się wewnętrzna dyspozycja (wrażliwość) do przeżywania wartości. Mają swój udział w tym procesie także zewnętrzne wobec człowieka siły i warunki. W dążeniu do wysokiego poziomu zaspokojenia podstawowych potrzeb człowieka, a więc traktowania ich jako potrzeb kulturowych, kształtowanie tych sił i warunków, w tym warunków przestrzennych, odgrywa znaczącą rolę. Efektem zaspokojenia potrzeb wymienionych siedmiu grup będzie osiągnięcie różnorodnych wartości.

Pojęcie wielokulturowości można odnieść do wielu sposobów osiągnięcia wartości jako efektów zaspokojenia potrzeb kulturowych. Rozeznanie w sferze wartości i identyfikacja odpowiadających im form w przestrzeni miasta tworzy podstawy do świadomego kształtowania specyficznej kategorii ładu przestrzennego, jakim jest **ład kulturowy**⁶. Nawet przy użyciu skromnych środków możliwe jest zapewnienie owego ładu w przestrzeni miasta, jeśli dobór form (na danym etapie rozwoju cywilizacyjnego) będzie odpowiadał akceptowanemu poziomowi zaspokojenia potrzeb. Wybór wartości, którym służą konkretne rozwiązania przestrzenne nie jest wolny od dylematów.

Dziedziny i kategorie wartości

Rozpoznanie zagadnień z dziedziny aksjologii pozwala zrozumieć pojęcie wartości, które kojarzy w sobie zagadnienia potrzeb i etycznych koncepcji dobra⁷. Przestrzeń powinna być traktowana jako cenne dobro, a to zobowiązuje do szacunku i pokory wobec różnorodnych wyzwań cywilizacyjnych – wyzwań wymagających przekształceń struktury funkcjonalno-przestrzennej miasta ze wszystkimi tego konsekwencjami natury kulturowej⁸. Wybór wartości to przyjęcie lub odrzucenie wartości z poszczególnych dziedzin i kategorii.

Podstawowe dziedziny wartości to:

- I. Wartości witalne.
- II. Wartości kulturowe.
- III. Wartości moralne.

Wartości witalne odnoszą się do warunków, jakie szeroko rozumiane otoczenie tworzy dla różnych form życia. Wartości kulturowe to takie, które w swej wielości składają się na zasoby w sferze kultury. Wartości moralne dotyczą tych sytuacji, które wymagają rozróżnienia dobra i zła. W każdej z tych dziedzin można wyodrębnić kategorie wartości, o coraz węższym zakresie znaczeń. Przykładowo – „rozwijając” niektóre kategorie wartości – uyskamy następujący schemat podziału wartości na dziedziny, kategorie i podkategorie:

I. Dziedzina: wartości witalne

Kategorie:

- wartości ekonomiczne
- wartości energetyczne
- wartości techniczne / wartość sprawności
- wartość wytrzymałości
- wartości użytkowe
- wartości zdrowotne
- wartości ekologiczne.

⁶ R. Maga-Jagielnicka, *Dylematy wyboru wartości w kształtowaniu krajobrazu miejskiego*, [w:] P. Wolski (red.), *Nowe idee i rozwój dziedziny Architektury Krajobrazu w Polsce. III Forum Architektury Krajobrazu*, Warszawa: Ośrodek Ochrony Zabytkowego Krajobrazu – Narodowa Instytucja Kultury, 2000, s. 24–27.

⁷ R. Ingarden, *Przeżycie, dzieło, wartość*, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1966.

⁸ E. Bagiński, *Etyczne aspekty gospodarowania przestrzenią*, „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki”, t. XLIV, z. 1–2.

II. Dziedzina: wartości kulturowe

Kategorie:

- wartości estetyczne / formalne
- wartości artystyczne
- wartości obyczajowe:
 - ideowe – lokalne
 - ideowe – uniwersalne
 - społeczne / indywidualne
- wartości poznawcze / historyczne / zabytkowe / pomnikowe
- wartości starożytnicze
- wartość nowości
- wartość współczesności
- wartości przyrodnicze
- wartości symboliczne
- wartości zmysłowe / oddziałujące na zmysł wzroku
- wartości oddziałujące na zmysł słuchu
- wartości oddziałujące na zmysł dotyku
- wartości oddziałujące na zmysł smaku
- wartości oddziałujące na zmysł węchu.

III. Dziedzina: wartości moralne

Kategorie:

- wartości sakralne / religijne
- wartości patriotyczne – lokalne
- wartości patriotyczne – globalne
- wartość wierności/stylu
- autorstwa
- wartość sprawiedliwości / dostępu dóbr
- wartość wolności / twórcy
- wyboru
- wartość szacunku / różnorodności
- podobieństw.

Publiczne przestrzenie w miastach mogą oferować wiele wartości. Jeśli wybór ograniczy się np. do dziedziny wartości witalnych, a priorytetem będą względy ekonomiczne (możliwości uzyskania zysku przez inwestorów), to może zaistnieć niebezpieczeństwo zubożenia przestrzeni o walory kulturowe. Do publicznych przestrzeni należą tereny zieleni, które nie powinny zbyt łatwo przegrywać z innymi typami działalności przynoszącymi zyski. Tereny zieleni jako ważne przestrzenie publiczne mogą dzięki bogactwu form zaoferować wartości z wielu kategorii. Poszczególne dziedziny i kategorie wartości znajdują swoje materialne urzeczywistnienie np. w formach przestrzennych placów miejskich. W licznych opracowaniach na temat placów dominują analizy historyczne i formalne, brakuje podejścia aksjologicznego. Analizy przestrzeni najczęściej ograniczają się do przedstawienia wartości kulturowych ograniczonych do kategorii estetycznych i historycznych. A przecież wartości kulturowe obejmują znacznie więcej. W kompozycji placów miejskich, oprócz problemów czysto formalnych, istotne są zagadnienia odpowiedniości form i uzyskanych

dzięki nim wartości. Przykładowo: w kategorii wartości moralnych wyodrębniono wartości sakralne/religijne. W przestrzeni osiągnąć je można na drodze wyboru, który ilustruje pytanie: czy wydzielać strefę sacrum i czy zapewnić jej otwartość? Dla wyznawców różnych religii będzie to zasadnicze rozstrzygnięcie, które zdecyduje o funkcjonowaniu obiektów kultu religijnego w przestrzeni miasta i ich relacji w stosunku do przestrzeni publicznych. Również wiele może podpowiedzieć zastanowienie się nad możliwością wyboru wartości wierności/stylu. Może zbyt pochopnie przekształcane są formy przestrzeni kształtowane w poprzednich epokach? Obecność „stylowych” form przestrzennych wzbogaca publiczne przestrzenie miast – wybór wartości określa poziom zaspokojenia potrzeb kulturowych. Przy podejmowaniu decyzji o formie zagospodarowania obszaru placów w mieście (szczególnie tych współcześnie przekształcanych) w pierwszej kolejności dokonywany jest wybór w sferze wartości. Rozwiązania przestrzenne placów, te dotyczące usytuowania, a także te dotyczące wyposażenia, mają wyraźny związek z ich wartościowaniem. Na skutek przekształceń funkcjonalno-przestrzennych, które przebiegają w miastach z różną dynamiką, oferta kulturowa w obszarze placów miejskich – oferta wartości – zmienia swój wyraz, ale także wykazuje w wybranych aspektach cechy stałości. Na szczególną uwagę zasługuje trwałość form archetypowych, które wyrażają wartości niezmiennie w czasie i przestrzeni. Dla placów miejskich taka forma to zastosowanie w aranżacji przestrzennej elementów związanych z wodą. Woda obecna na placach w formie fontanny, sadzawki czy tafli wodnej przypomina o najstarszych symbolach kojarzących przestrzenie zbudowane przez człowieka z elementami natury. Place powstawały w najstarszych formach osadnictwa jako odpowiedniki jeziora, lustra wody. Pojawiające się w obszarze placów miejskich wodne kompozycje stanowią świadectwo łączności z kulturą dawnych epok⁹.

Wśród wielu wartości szczególną pozycję osiągnęły wartości kulturowe. To one przede wszystkim powinny odnaleźć swoje naczelné miejsce wśród wartości oferowanych w publicznych przestrzeniach miast, a zwłaszcza w obszarach placów miejskich. Kulturowe wartości publicznych przestrzeni miasta to świadectwo, jakie wystawia dana epoka swoim dokonaniom w zakresie indywidualnych i społecznych potrzeb człowieka.

Miasto jako struktura społeczno-przestrzenna pełni szczególną misję w dziedzinie kultury. Wśród licznych definicji pojęcia „kultura” istotne wydaje się dawne rozumienie tego słowa, które odnosiło się do sensu terminu „uprawa”¹⁰. Komu i w jakim stopniu daje zadowolenie efekt owej „uprawy” obszarów publicznych przestrzeni miasta? Czy owoce owej uprawy są satysfakcjonujące w aspekcie konieczności zapewnienia wysokiego poziomu (kulturowego) zaspokojenia wielu podstawowych dla człowieka potrzeb o charakterze kulturowym? Odpowiedzi na powyższe pytania to jednocześnie diagnoza stanu realizacji kulturowych zadań w odniesieniu do publicznych przestrzeni miejskich.

⁹ R. Maga-Jagielnicka, *Powstawanie placów miejskich jako zjawisk kulturowych w osadnictwie*, [w:] E. Bagiński (red.), *Sieć osadnicza jako przedmiot badań*, Wrocław: Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, 2006, s. 57–77.

¹⁰ J. Kmita, *O kulturze symbolicznej*, Warszawa: Centralny Ośrodek Metodyki Upowszechniania Kultury, 1982, s. 72.

Bibliografia

Bagiński E., *Etyczne aspekty gospodarowania przestrzeni*, „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki”, t. XLIV, z. 1–2, Wrocław, 1999.

Ingarden R., *Przeżycie, dzieło, wartość*, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1966.

Kmita J., *O kulturze symbolicznej*, Warszawa: Centralny Ośrodek Metodyki Badań Upowszechniania Kultury, 1982.

Maga-Jagielnicka R., *Dylematy wyboru wartości w kształtowaniu krajobrazu miejskiego*, [w:] P. Wolski (red.), *Nowe idee i rozwój dziedziny Architektury Krajobrazu w Polsce. III Forum Architektury Krajobrazu*, Warszawa: Ośrodek Ochrony Zabytkowego Krajobrazu – Narodowa Instytucja Kultury, 2000.

Maga-Jagielnicka R., *Powstawanie placów miejskich jako zjawisk kulturowych w osadnictwie*, [w:] E. Bagiński (red.), *Sieć osadnicza jako przedmiot badań*, Wrocław: Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, 2006.

Maga-Jagielnicka R., *Proces zaspokajania potrzeb kulturowych w ujęciu systemowym*, [w:] E. Bagiński (red.), *Zarys metod i technik badawczych w planowaniu przestrzennym*, Wrocław: Wydawnictwo Politechniki Wrocławskiej, 1996.

Maga-Jagielnicka R., *Przestrzenie miejskie jako oferta kulturowa*, [w:] E. Bagiński (red.), *Planowanie przestrzenne. Zarys metod i technik badawczych*, Wrocław: Wydawnictwo Politechniki Wrocławskiej, 1994.

Maga-Jagielnicka R., *Zaspokajanie potrzeb kulturowych jako implikacja w kształtowaniu przestrzeni miejskiej*, Instytut Historii Architektury, Sztuki i Techniki Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 1990 (praca doktorska).

Maslow A.H., *Motywacja i osobowość*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2006.

Maslow A.H., *Teoria hierarchii potrzeb*, [w:] J. Reykowski (red.), *Problemy osobowości i motywacji w psychologii amerykańskiej*, Warszawa: PWN, 1964.